

Nr 3(68) 2017

ISSN 1429-2939

BEZPIECZNY BANK

BFG

BANKOWY FUNDUSZ GWARANCYJNY

BEZPIECZNY BANK jest czasopismem wydawanym przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny od 1997 roku, poświęconym zagadnieniom stabilności systemu finansowego, ze szczególnym uwzględnieniem systemu bankowego.

KOMITET REDAKCYJNY:

Jan Szambelańczyk – redaktor naczelny
Małgorzata Iwanicz-Drozdowska
Ryszard Kokoszczyński
Monika Marcinkowska
Jan Krzysztof Solarz
Ewa Kulińska-Sadłocha
Ewa Miklaszewska
Małgorzata Polak – sekretarz redakcji
Ewa Teleżyńska – sekretarz redakcji

RADA PROGRAMOWO-NAUKOWA:

Piotr Nowak – Przewodniczący
Paola Bongini
Santiago Carbo-Valverde
Dariusz Filar
Andrzej Gospodarowicz
Leszek Pawłowicz
Krzysztof Pietraszkiewicz
Jerzy Pruski

Artykuły publikowane w **BEZPIECZNYM BANKU** są recenzowane.

Za publikację naukową w **BEZPIECZNYM BANKU** Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego przyznał trzynaście punktów.

Pismo **BEZPIECZNY BANK** wydawane jest wyłącznie w wersji elektronicznej – **www.bfg.pl**.

REDAKCJA:

Krystyna Kawerska

WYDAWCA:

Bankowy Fundusz Gwarancyjny
ul. Ks. Ignacego Jana Skorupki 4
00-546 Warszawa

SEKRETARIAT REDAKCJI:

Ewa Teleżyńska, Małgorzata Polak
Telefon: 22 583 08 78, 22 583 05 74
e-mail: ewa.telezynska@bfg.pl; malgorzata.polak@bfg.pl

Informacje dotyczące wymogów formalnych i edytorskich dla autorów publikacji znajdują się na stronie: www.bfg.pl

Opracowanie komputerowe, druk i oprawa:
Dom Wydawniczy ELIPSA
ul. Inflancka 15/198, 00-189 Warszawa
tel./fax 22 635 03 01, 22 635 17 85
e-mail: elipsa@elipsa.pl, www.elipsa.pl

*Magdalena Kozińska**

RYZIKO PRAWNE W ZARZĄDZANIU KRYZYSOWYM – WNIOSKI Z UPADŁOŚCI BANCO POPULAR ESPAÑOL

WSTĘP

W dziedzinie bankowości zarządzanie ryzykiem wydaje się postrzegane głównie przez pryzmat funkcjonujących na rynku banków. Świadczyć o tym mogą liczne pozycje książkowe i artykuły traktujące o tematyce ryzyka w bankach¹. Klasyfikacji, monitorowaniu i zarządzaniu ryzykiem przez instytucje sieci bezpieczeństwa finansowego (w ramach prowadzonych przez nie działań) poświęcono znacznie mniej uwagi w literaturze przedmiotu. W pewnym sensie wyjątek stanowi ryzyko syste-

* Magdalena Kozińska jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Instytucie Bankowości Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Laureatką Nagrody Prezesa BFG na najlepszą pracę licencjacką oraz Nagrody Specjalnej Fundacji PZU w konkursie Teraz Polska na najlepsze prace magisterskie. Zawodowo związana z instytucjami sieci bezpieczeństwa finansowego, gdzie zajmuje się zagadnieniami związanymi z interwencjami antykryzysowymi wobec instytucji finansowych. Artykuł wyraża wyłącznie poglądy autorki i nie powinien być interpretowany jako stanowisko instytucji, w której jest zatrudniona.

¹ Wskazać można chociażby na następujące tytuły: J.C. Hull, *Zarządzanie ryzykiem instytucji finansowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017; W. Żółtkowski, *Zarządzanie ryzykiem w małym banku*, CeDeWu, Warszawa 2017; M.S. Wiatr, *Zarządzanie indywidualnym ryzykiem kredytowym. Elementy systemu*, Oficyna Wydawnicza, SGH, Warszawa 2011; P. Niedziółka, *Zarządzanie ryzykiem stopy procentowej w banku*, Difin, Warszawa 2002 oraz większość podręczników do bankowości, np. M. Zaleska (red.), *Bankowość*, C.H. Beck, Warszawa 2013.

mowe, na które starają się oddziaływać organy polityki makroostrożnościowej². Po ostatnim kryzysie finansowym przypisano mu szczególną wagę i od kilku lat jest dogłębnie analizowane i szeroko opisywane w literaturze zarówno polskiej, jak i światowej³. Tymczasem bieżąca działalność instytucji *safety net* napotyka wiele wyzwań. Szczególnym obszarem jest zarządzanie kryzysowe, które niejednokrotnie wiąże się z koniecznością podejmowania zdecydowanych, a czasem kontrowersyjnych działań. Ich wyjątkowy charakter sprawia jednak, że organy prowadzące interwencje narażone są na materializację różnych rodzajów ryzyka, w szczególności prawnego, które pociągają za sobą dodatkowe koszty (np. odszkodowania) i negatywnie wpływają na prowadzenie działalności w przyszłości (poprzez możliwe obniżenie poziomu reputacji danego organu). Z tego powodu warto wyciągać wnioski z dotychczasowych działań instytucji *safety net*. Dobrą ku temu okazją jest pierwsze w historii zastosowanie procesu restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji (tzw. *resolution*, w Polsce określane jako przymusowa restrukturyzacja) wobec Banco Popular Español (BPE).

Celem niniejszego artykułu jest analiza ryzyka prawnego w bankowości z punktu widzenia organów przymusowej restrukturyzacji oraz wyciągnięcie wniosków mających na celu poprawę skuteczności ich działań. W tym celu dokonano analizy pojęcia ryzyka prawnego, przedstawiono ramy prowadzenia działań antykryzysowych w nowych uwarunkowaniach prawnych oraz przebieg kryzysu w banku BPE. Następnie przeanalizowano konsekwencje *resolution* BPE przez pryzmat pozwów przeciw przeprowadzonym działaniom. Ostatnia część artykułu przedstawia wnioski oraz podsumowanie.

1. RYZYKO PRAWNE W BANKOWOŚCI

Tematyka ryzyka prawnego w bankowości (w przeciwieństwie do ryzyka kredytowego, rynkowego lub nawet, szerzej, operacyjnego) nie została dotychczas dogłębnie przeanalizowana w istniejącym piśmiennictwie. Nie ma bowiem choćby jednej zwartej pozycji, która by traktowała o ryzyku prawnym w działalności banku oraz, w szczególności, w działaniach instytucji sieci bezpieczeństwa finansowego.

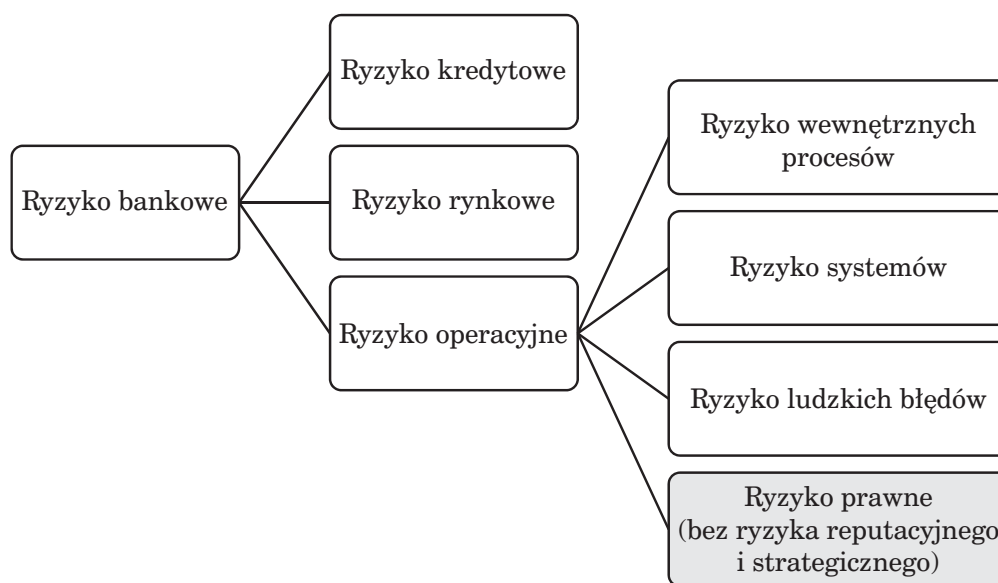
Praktycy bankowi (np. Komitet Bazylejski ds. Nadzoru Bankowego, ang. *Basel Committee on Banking Supervision*, BCBS) traktują ryzyko prawne jako jeden z elementów ryzyka operacyjnego. Ma to również swój wyraz w tworzonych przez

² W Polsce jest nim Komitet Stabilności Finansowej, któremu w zakresie polityki makroostrożnościowej przewodniczy prezes Narodowego Banku Polskiego.

³ Przytoczyć można chociażby następujące pozycje: R. Karkowska, *Ryzyko systemowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015 lub X. Freixas, L. Laeven, J.L. Peydró, *Systemic Risk, Crisis, and Macroprudential Regulation*, MIT Press, Cambridge 2015.

wspomniany Komitet regulacjach, które przewidują utrzymywanie przez banki wymogu z tytułu ryzyka operacyjnego, uwzględniającego podejmowane przez banki ryzyko prawne⁴. Ryzyko prawne przez BCBS nie jest jednak definiowane⁵.

Rysunek 1. Umiejscowienie ryzyka prawnego w klasyfikacji ryzyka bankowego BCBS

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Basel Committee on Banking Supervision, *Principles for the Sound Management of Operational Risk*, BIS, 2011 oraz E. Ślązak, *Ryzyko operacyjne*, [w:] M. Zaleska (red.), *Współczesna bankowość*, Difin, Warszawa 2008.

Polski nadzorca, Komisja Nadzoru Finansowego (KNF), definiuje ryzyko prawne jako ryzyko związane ze zmianami w prawie i regulacjach, zgodnością z nimi oraz wykonalnością umów i związaną z nimi odpowiedzialnością. Jednocześnie sugeruje traktowanie tego ryzyka jako składowej ryzyka operacyjnego lub jako odrębny rodzaj zagrożenia. Warto dodać, że zgodnie z klasyfikacją ryzyka bankowego opracowaną przez KNF, obok ryzyka prawnego wskazuje się na np. ryzyko regulacyjne oraz ryzyko zgodności, które wydają się wchodzić w zakres definicji ryzyka prawnego⁶. Ryzyko (braku) zgodności (tzw. ryzyko *compliance*), które dotyczy skutków nieprzestrzegania przez bank obowiązujących go regulacji ma jednak dla banków szczególne znaczenie ze względu na występujące w ostatnich latach tzw.

⁴ R. Jagiełło, *Charakterystyka, rodzaje i źródła ryzyka bankowego*, [w:] M. Zaleska (red.), *Współczesna bankowość*, Difin, Warszawa 2008.

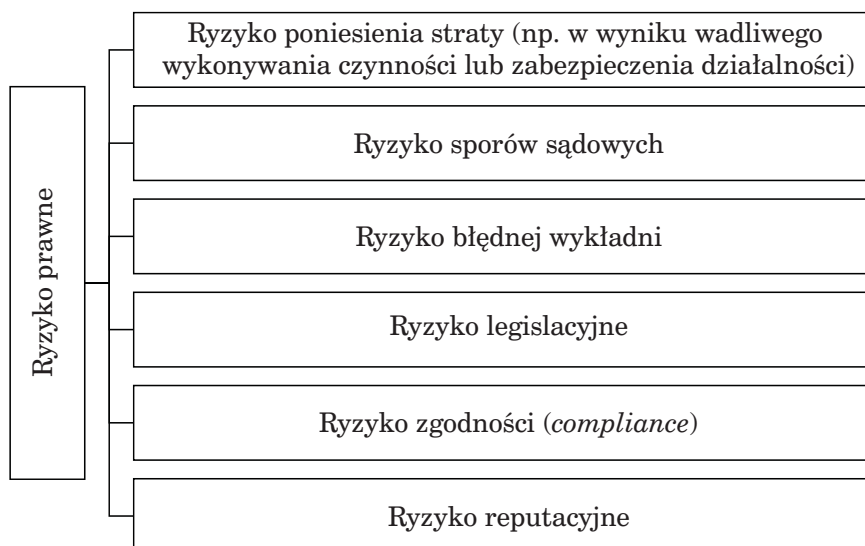
⁵ Basel Committee on Banking Supervision, *Principles for the Sound Management of Operational Risk*, BIS, 2011.

⁶ Komisja Nadzoru Finansowego, *BION w bankach – mapa klas ryzyka i ich definicje*, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/banki_mapa_ryzyk_25314.pdf (dostęp: 11.10.2017).

tsunami regulacyjne (wprowadzanie dużej liczby regulacji bankowych nakładających na banki dodatkowe obowiązki w odpowiedzi na kryzys finansowy 2007+). Z tego powodu ryzyko *compliance* coraz częściej było utożsamiane z ryzykiem prawnym, co rodzi zagrożenie zbyt wąskiego podejścia do ryzyka prawnego i zarządzania nim (może być jednak częściowo uzasadnione szczególnie w mniejszych bankach, które nie mają potrzeby oraz środków do utrzymywania rozbudowanych systemów zarządzania ryzykiem). W niektórych bankach istnieją także tendencje do włączania (ale nie utożsamiania) ryzyka *compliance* w obszar zarządzania ryzykiem operacyjnym⁷ (z pominięciem innych aspektów ryzyka prawnego). Wspomniane powyżej dwie tendencje wskazują, że ryzyko prawne jest zdecydowanie niedoceniane w działalności bankowej.

Stosunkowo kompleksową definicję ryzyka prawnego proponuje P. Zapadka, który określa je jako: „prawdopodobieństwo poniesienia strat materialnych i niematerialnych, powstające m.in.: na skutek błędnego lub zbyt późnego opracowania lub uchwalenia regulacji prawnych; niestabilności uregulowań prawnych; zmian w orzecznictwie; błędnego ukształtowania stosunków prawnych; czy też niekorzystnych rozstrzygnięć sądów lub organów administracji publicznej rozstrzygających sprawy sporne powstające na tle stosunków prawnych danej organizacji z innymi podmiotami”⁸. Typologię ryzyka prawnego P. Zapadki przedstawiono na rysunku 2.

Rysunek 2. Typologia ryzyka prawnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: P. Zapadka, *Zarządzanie ryzykiem prawnym*, „Gazeta Bankowa”, nr 16/2007.

⁷ E. Łosiewicz-Dniestrzańska, *Ryzyko braku zgodności w bankach*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H. Oeconomia*, vol. 48, nr 4, Lublin 2014.

⁸ P. Zapadka, *Zarządzanie ryzykiem prawnym...*, *op. cit.*

Literatura przedmiotu nie analizuje jednak ryzyka prawnego z punktu widzenia instytucji sieci bezpieczeństwa finansowego. Wydaje się jednak, że organy te (ze względu na ich specyficzny cel działalności – niekomercyjny, nakierowany na sprzyjanie stabilności finansowej) będą narażone w swoich działaniach na szczególne rodzaje tego ryzyka. Po pierwsze, należy zauważyć, że w zasadzie nie występuje wobec nich ryzyko regulacyjne/legislacyjne (rozumiane jako możliwość poniesienia strat w wyniku niekorzystnej zmiany przepisów prawa), ponieważ to instytucje *safety net* zazwyczaj same tworzą/współtworzą przepisy prawne obowiązujące banki, a co najmniej kontrolują ich egzekwowanie. Wskazać należy jednak na inny wymiar tego rodzaju ryzyka – zmiany w prawie mogą przyczynić się do rozszerzenia kompetencji (wzrost obowiązków) lub ich ograniczenia (utrudnienie prowadzenia działań). Kolejnym ważnym ryzykiem jest ryzyko sporów sądowych (lub administracyjnych). Biorąc pod uwagę zwierzchni (wobec banków) charakter działalności instytucji *safety net*, ma ono istotne znaczenie, ponieważ w przypadku podejmowania niekorzystnych wobec banków decyzji są one szczególnie skłonne to podważania postanowień. Niejednokrotnie działania organów mogą także powodować szkody dla niektórych interesariuszy banku pociągając za sobą konieczność wypłaty odszkodowań. Ryzyko to jest związane np. z prowadzeniem procesu *resolution*, którego jedną z podstawowych zasad jest zasada niepogarszania pozycji interesariuszy banku (tzw. zasada NCWO, ang. *No-Creditor-Worse-Off*). Jeżeli zatem w wyniku wdrożenia działań z zakresu przymusowej restrukturyzacji akcjonariusze i wierzyciele banku poniosą straty wyższe niż gdyby bank został zlikwidowany w ramach standardowej procedury upadłościowej, wówczas należy wypłacić im odszkodowanie.

Podsumowując zatem, z punktu widzenia instytucji *safety net*, wyróżnić należy co najmniej następujące rodzaje ryzyka prawnego:

- ❖ ryzyko kompetencji,
- ❖ ryzyko sporów sądowych,
- ❖ ryzyko odszkodowań.

Należy podkreślić, że materializacja tych rodzajów ryzyka będzie zazwyczaj silnie negatywnie oddziaływać na organy, wpływając na reputację i skuteczność ich działalności. Z tego powodu konieczne jest wypracowanie w tych instytucjach odpowiednich procedur zarządzania ryzykiem prawnym, które może obejmować np.:

- ❖ oddziaływanie na legislatorów w celu odpowiedniego kształtowania przepisów prawnych, zapewniających solidne i niepodważalne podstawy prawne działalności,
- ❖ współpracę z kancelariami prawnymi w celu zapewnienia odpowiedniej obsługi prawnej prowadzonej działalności (dzięki czemu możliwe jest poniekąd podzielenie ryzyka pomiędzy większą liczbę instytucji), lub

- ❖ korzystanie z usług wielu firm konsultingowych w celu dostarczenia instytucjom różnych raportów (oceniających różne aspekty działalności banków z różnych perspektyw), np. wycen, pozwalających na możliwie najbardziej obiektywną ocenę faktycznej sytuacji nadzorowanego podmiotu.

Wskazane powyżej rodzaje ryzyka prawnego i możliwych metod zarządzania nim przez instytucje *safety net* są szczególnie istotne z punktu widzenia organów prowadzących działania w zakresie przymusowej restrukturyzacji (ze względu na kontrowersyjny charakter tych działań oraz związane z tym częste zagrożenie kwestionowania działań organów *resolution*).

2. ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE WCZORAJ I DZIŚ

Ze względu na występujące przed kryzysem finansowym 2007+ praktyczne bariery (w tym prawne, a raczej wynikające z braku odpowiedniego prawa) w skutecznym prowadzeniu działań antykryzysowych, ramy zarządzania kryzysowego w sektorze bankowym zostały w ostatnich latach znacząco zmodyfikowane (co więcej, planuje się także ustanowienie analogicznych zasad dla innych instytucji finansowych, np. centralnych kontrpartnerów⁹, co oznacza rosnącą popularność i zasięg reform).

Po pierwsze, w każdym kraju ustanowiono organy odpowiedzialne za prowadzenie działań w zakresie *resolution*. Wiązało się to najczęściej z rozszerzeniem kompetencji istniejących instytucji *safety net*, rzadziej z utworzeniem zupełnie nowego organu z jasno określonym mandatem uprawniającym do prowadzenia przymusowej restrukturyzacji. Ponadto, w wymiarze międzynarodowym, wprowadzono obowiązek tworzenia kolegiów *resolution* dla banków działających międzynarodowo, których celem jest przyjmowanie planów przymusowej restrukturyzacji dla podmiotów z grupy oraz wspólne prowadzenie i koordynacja działań *resolution*. Kolegia te zastąpiły w UE dotychczas istniejące mniej formalne grupy działające na podstawie dobrowolnych porozumień o współpracy (w tym tzw. *Memorandum of Understanding*, MoU), które w czasie kryzysu okazały się zbyt mało wiążącym kanałem zarządzania działaniami o charakterze antykryzysowym. W ten sposób stworzono jasne, wiążące i sprecyzowane ramy instytucjonalne interwencji wobec sektora bankowego. Sprzyja to poprawie legitymizacji działań *resolution* oraz odpowiedzialności za prowadzone działania.

⁹ European Commission, *Creating a Stronger Financial System: New EU rules for the recovery and resolution of Central Counterparties*, Press release, 2016.

Tabela 1. Organy *resolution* w UE w ramach sieci bezpieczeństwa finansowego

Wyszczególnienie	Nazwy krajów/obszarów	Liczba krajów/obszarów
Kraje UE, w których rozszerzono mandaty instytucji <i>safety net resolution</i>	Austria, Belgia, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Litwa, Luxemburg, Łotwa, Malta, Polska, Portugalia, Rumunia, Szwecja, Węgry, Wielka Brytania, Włochy,	25
Kraje, w których powołano nowy, odrębny organ <i>resolution</i>	Niemcy, Słowacja, strefa euro/unia bankowa	3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Europejskiego Urzędu Nadzoru Bankowego (EUNB).

Po drugie, ważną modyfikacją reguł prowadzenia interwencji wobec banków było określenie zasad, które mają zastosowanie w trakcie prowadzenia postępowania przymusowej restrukturyzacji. Przewidują one, że wszelkie straty generowane przez upadający podmiot są w pierwszej kolejności pokrywane przez akcjonariuszy (poprzez wywłaszczenie lub rozwodnienie akcji w zależności od tego, czy oszacowana wartość banku jest ujemna czy dodatnia), a w razie konieczności także przez wierzycieli banku (w tym deponentów w kwocie wykraczającej poza gwarancje depozytów). Stanowi to efekt wdrożenia polityki postępowania kryzysowego, które zamiast dotychczasowego finansowania kryzysów przez rządy i podatników (*bailout*) przewiduje konieczność ponoszenia finansowych konsekwencji kryzysów przez sektor bankowy (*bail-in*) – zarówno przez obciążenie stratami interesariuszy banku¹⁰, jak i cały sektor bankowy (poprzez wykorzystanie środków gromadzonych w funduszach *resolution* ze składek banków) także w wymiarze transgranicznym. Zasadą ma być także wymiana kadry bankowej, która do kryzysu dopuściła. Ponadto wprowadzono osobistą odpowiedzialność pracowników banku za jego problemy. Dzięki określeniu takiego zestawu reguł zwiększa się przejrzystość możliwych

¹⁰ Przy dzieleniu strat zastosowanie mają dwie zasady. Pierwsza z nich, *pari passu*, przewiduje, że interesariusze należący do tej samej grupy w hierarchii uprzywilejowania wierzytelności traktowani są tak samo. Druga, *no creditor worse off* (NCWO), przewiduje, że w wyniku działań restrukturyzacyjnych i uporządkowanej likwidacji banku osoby obciążane stratami nie powinny ponosić wyższych kosztów niż te, które by ponieśli, gdyby instytucja została zlikwidowana w ramach standardowego postępowania upadłościowego.

interwencji instytucji *safety net*. Wpływa to pozytywnie na uczestników rynku, ponieważ z góry wiedzą, jakie grożą im konsekwencje podejmowanych działań (wiedzą, jakie ryzyko podejmują z punktu widzenia konsekwencji swoich decyzji)¹¹. Zmniejsza to zagrożenie kwestionowania działań organów, choć dla rzeczywistego uwzględniania przez podmioty rynku finansowego możliwych konsekwencji swoich działań kluczowe znaczenie ma poziom wiedzy ekonomicznej wśród inwestorów jak i bankowców (odgrywa to szczególną rolę w przypadku mniejszych, lokalnych instytucji, w których nie zawsze zatrudniani są specjaliści w zakresie bankowości).

Po trzecie, jednym z elementów wprowadzonych po kryzysie zmian było określenie szerokich uprawnień dla organów prowadzących działania w zakresie przymusowej restrukturyzacji, a także rozszerzenie uprawnień nadzorców¹². Obejmują one możliwość zobowiązania banku do wdrożenia określonych działań mających na celu usunięcie barier dla skutecznego działania nadzorca (w ramach wczesnej interwencji) oraz organu przymusowej restrukturyzacji (w ramach *resolution*¹³), poprzez przejęcie kontroli nad zagrożonym bankiem, aż po możliwość wywłaszczenia właścicieli. Dzięki wprowadzonym zmianom wzmocniono podstawy prawne dla interwencji wobec upadających banków. Jasne określenie praw instytucji *safety net* daje im klarowny mandat do działania i ucina spekulacje na temat tego, czy organ ten miał prawo wdrożenia określonych środków. Warto jednak wskazać na dwie wady wprowadzonego systemu. Po pierwsze, niejednokrotnie uprawnienia organu *resolution* pokrywają, zazębiają lub powielają się z uprawnieniami nadzorca. Oznacza to, że pewne obowiązki mogą być wykonywane przez obydwa podmioty lub w ich współpracy (np. poprzez obowiązek wzajemnej konsultacji). Jeśli organ przymusowej restrukturyzacji i nadzorca nie są tą samą instytucją, rodzi to ryzyko opóźnienia działań (bo instytucje będą wzajemnie „przesuwać” między sobą kontrowersyjne decyzje) lub rozmycia odpowiedzialności za nie (zgodnie z zasadą, że jeśli za dane działanie odpowiedzialnych jest kilka podmiotów, to w rzeczywistości nikt nie poczuwa się do odpowiedzialności).

¹¹ Przed kryzysem, a w niektórych krajach w trakcie kryzysu, podejmowano próby obciążenia akcjonariuszy i wierzycieli banków kosztami kryzysu przez przyjmowanie w razie potrzeby dekretów lub rozporządzeń, które dawały podstawę do tego rodzaju działań (np. Cypr lub Holandia). Działania takie wywoływały jednak kontrowersje i były kwestionowane przez poszkodowanych.

¹² W chwili pisania artykułu, tj. w październiku 2017 r., na forum UE toczą się ciągle prace mające na celu harmonizację uprawnień nadzorców i organów *resolution* do stosowania narzędzia moratorium. Jego wdrożenie w pierwotnie proponowanym przez KE kształcie (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2016:0852:FIN>, dostęp: 12.10.2017) przyczyni się do znacznego zwiększenia uprawnień, w szczególności nadzorców, którzy będą mogli zawiesić obowiązek obsługi zobowiązań banku nawet na 5 dni roboczych w celu, tylko i wyłącznie, dokonania oceny, czy dany bank jest zagrożony upadłością.

¹³ Na podstawie tzw. *resolvability assessment*, a więc oceny struktury i modelu działalności banku pod kątem możliwości wdrożenia działań z zakresu przymusowej restrukturyzacji.

Tabela 2. Zależność między nadzorcą a organem *resolution* w zakresie najważniejszych zadań związanych z *resolution*

Przykładowe zadanie	Odpowiedzialność nadzorcy	Odpowiedzialność organu <i>resolution</i>
Ustalenie wysokości MREL	Informowany/konsultowany	X
Przygotowanie planu <i>resolution</i>	Informowany/konsultowany	X
Ocena wykonalności <i>resolution</i> (w tym środki mające na celu usunięcie barier dla <i>resolution</i>)	Informowany/konsultowany	X
Umorzenie lub konwersja kapitału	Informowany/konsultowany (+ informacja, że bank jest zagrożony upadłością jako przesłanka <i>resolution</i>)	X
Ocena przesłanek <i>resolution</i>	X (zagrożenie upadłością i rozwiązania rynkowe)	X (interes publiczny)
Wybór niezależnego rzeczoznawcy	Informowany	X
Decyzja o wdrożeniu konkretnych narzędzi <i>resolution</i>	Informowany/konsultowany (+ wydaje licencje dla instytucji pomostowej, ocenia sprzedaż banku, nadzoruje podmioty)	X
Wycofanie licencji	X (poza <i>resolution</i> : zawsze; w <i>resolution</i> – na wniosek organu <i>resolution</i>)	X (w <i>resolution</i> lub przekazuje prośbę o wycofanie licencji do nadzorcy)
Kooperacja z zagranicznymi organami <i>resolution</i>	Informowany/bierze udział	X

X – formalna odpowiedzialność za daną czynność.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Understanding Bank Recovery and Resolution in the EU: A Guidebook to the BRRD*, World Bank, 2016, s. 48–49.

Drugim ryzykiem związanym z wprowadzonymi uprawnieniami jest wysoki stopień ogólności niektórych z nich, co skutkuje odmiennymi interpretacjami przez różne organy i banki, a przez to staje się podstawą do podważania decyzji podjętych na podstawie danych regulacji. Wśród przykładów ogólnie sformułowanych przepisów można wskazać na następujące przykłady występujące w Dyrektywie BRR:

- ❖ Rozpoczęcie działań w zakresie *resolution* możliwe jest, gdy instytucja znajduje się na progu upadłości lub jest nią zagrożona (ang. *failing or likely to fail*, FOLTF). Za taką uznaje się podmiot, który: „narusza wymogi będące warunkiem utrzymania zezwolenia w sposób, który uzasadniałby cofnięcie zezwolenia przez właściwy organ, lub istnieją obiektywne przesłanki pozwalające stwierdzić, że w najbliższej przyszłości instytucja naruszy te wymogi, w szczególności dlatego, że poniosła straty, które doprowadzą do wyczerpania całości lub znacznej kwoty jej funduszy własnych, bądź prawdopodobne jest poniesienie przez nią takich strat”¹⁴. Warunki te nie wskazują jednoznacznych cech lub zdarzeń (które można zweryfikować w liczbowy i niepodważalny sposób), na podstawie których można z całą pewnością stwierdzić, że podmiot jest FOLTF.
- ❖ Przepisy w zakresie wyceny dokonywanej w związku z prowadzeniem przymusowej restrukturyzacji (na podstawie której podejmuje się decyzję o wysokości strat, którymi obciążani są interesariusze banku oraz dokonuje się wyboru stosowanego narzędzia *resolution*) przewidują, że: „Nie naruszając unijnych ram pomocy państwa, o ile mają zastosowanie, wycena opiera się na ostrożnych założeniach, w tym w odniesieniu do współczynników niewykonania zobowiązania oraz zakresu strat”¹⁵. Wydaje się jednak (biorąc pod uwagę dostępny katalog modeli wyceny przedsiębiorstwa), że sformułowanie „ostrożne założenia” może być różnie interpretowane przez różnych rzeczoznawców.

Ostatnim, kluczowym elementem pokryzysowych modyfikacji ram zarządzania kryzysowego, które zmniejszają ryzyko prawne, jest wprowadzenie obowiązku planowania przymusowej restrukturyzacji. Znajduje to swój wyraz w konieczności sporządzania planów *resolution*, które zawierają dogłębną analizę banku i preferowaną strategię działania na wypadek jego kryzysu. W przypadku instytucji działającej w wielu krajach przygotowuje się plany obejmujące wszystkie podmioty z grupy w ramach współpracy z odpowiednimi organami z innych krajów. Ma to pozytywny wpływ na obniżenie poziomu ryzyka prawnego w dwóch wymiarach:

- 1) Pozwala na wcześniejszą analizę możliwych rozwiązań i barier w prowadzeniu *resolution* oraz odpowiednie przygotowanie do nich z wyprzedzeniem tak, aby zmniejszyć ryzyko popełnienia błędu skutkującego roszczeniami innych stron procesu.
- 2) Umożliwia instytucjom, wobec których mogą być prowadzone interwencje, odpowiednie przygotowanie.

¹⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/59/UE z dnia 15 maja 2014 r. ustanawiająca ramy na potrzeby prowadzenia działań naprawczych oraz restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w odniesieniu do instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych oraz zmieniająca dyrektywę Rady 82/891/EWG i dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/24/WE, 2002/47/WE, 2004/25/WE, 2005/56/WE, 2007/36/WE, 2011/35/UE, 2012/30/UE i 2013/36/EU oraz rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1093/2010 i (UE) nr 648/2012 (Dyrektywa BRR).

¹⁵ Dyrektywa BRR.

3. RESOLUTION BPE

Ogłoszona w czerwcu 2017 r. sprzedaż BPE do banku Santander to pierwszy w Europie przykład zastosowania procedury *resolution* zgodnie z zasadami przyjętymi po kryzysie finansowym 2007+. Nastąpiła ona na obszarze unii bankowej, a więc kompetencje w zakresie działania kryzysowego podzielone były między organy europejskie¹⁶ i krajowe¹⁷, czyli hiszpańskie. Decyzję o rozpoczęciu działań podjęły EBC, SRB i KE. Następnie działania zostały wdrożone przez hiszpański organ *resolution*, czyli FROB¹⁸.

BPE był szóstym co do wielkości hiszpańskim bankiem¹⁹, uznawanym za instytucję o znaczeniu systemowym (co sprawiało, że był objęty bezpośrednim nadzorem EBC w ramach Jednolitego Mechanizmu Nadzorczego²⁰). Bank na długo przed przejściem przez swojego rywala borykał się z wysokim odsetkiem niepracujących aktywów, niskimi wynikami finansowymi i, w konsekwencji, trudną sytuacją kapitałową (potwierdzoną m.in. wynikami *stress testów* przeprowadzonych przez Europejski Urząd Nadzoru Bankowego). Organizowane przez bank próby zwiększenia funduszy własnych były zazwyczaj bezskuteczne. Nie udało się także BPE samodzielnie znaleźć potencjalnego nabywcy, który mógłby przejąć aktywa problemowego banku²¹.

Pogarszające się nastroje wokół banku sprawiły, że klienci BPE coraz częściej wycofywali z niego środki. Według informacji podawanych przez jeden z portali informacyjnych, od początku 2017 r. do momentu podjęcia decyzji o przejściu z banku wycofano 31 mld euro²². To właśnie dynamicznie pogarszająca się sytuacja płynnościowa banku stała się główną przyczyną dokonania przez EBC oceny, że bank jest zagrożony upadłością i poinformowania o tym fakcie SRB. Według doniesień prasowych, z powodu paniki wśród gospodarstw domowych i hiszpańskich władz lokalnych, BPE w ciągu dwóch dni poprzedzających przejście był zmuszony do

¹⁶ Zaangażowany był Europejski Bank Centralny (EBC) jako nadzorca, Jednolita Rada ds. Restrukturyzacji i Uporządkowanej Likwidacji (ang. *Single Resolution Board*, SRB) jako decyzyjny organ *resolution* i KE jako organ zatwierdzający decyzję podjętą przez SRB.

¹⁷ Udział krajowych organów nastąpił poprzez reprezentację Banku Hiszpanii i FROB (hiszpańskich organów *resolution*).

¹⁸ Więcej informacji na temat funkcjonowania unii bankowej można znaleźć w książce pt. *Europejska unia bankowa*, pod redakcją M. Zaleskiej.

¹⁹ *ECB triggers overnight Santander rescue of Spain's Banco Popular*, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-popular-m-a-santander/ecb-triggers-overnight-santander-rescue-of-spains-banco-popular-idUSKBN18Y0IU> (dostęp: 12.10.2017).

²⁰ *List of supervised entities*, ECB, https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/list_of_supervised_entities_20160331.en.pdf?54830cfdd60d51025d0fd0716d4376e2 (dostęp: 12.10.2017).

²¹ *Lessons From the Collapse of Banco Popular*, The New York Times, <https://www.nytimes.com/2017/06/23/business/lessons-from-the-collapse-of-banco-popular.html> (dostęp: 12.10.2017).

²² *Banco Santander confident on Banco Popular after 'stabilizing' it*, SNL, 2017.

skorzystania z awaryjnego wsparcia płynnościowego z banku centralnego w kwocie 3,6 mld euro. Niestety, zgodnie z informacjami podawanymi w mediach, bank nie dysponował już odpowiedniej jakości aktywami, które pozwoliłyby mu na dalsze korzystanie ze wsparcia²³.

SRB po otrzymaniu informacji z EBC, oceniła, że:

- ❖ nie istnieją alternatywne rozwiązania rynkowe, które pozwoliłyby na rozwiązanie problemów banku (dotychczasowe próby przejęcia i podniesienia kapitału samodzielnie przez bank zakończyły się niepowodzeniem);
- ❖ spełniona jest przesłanka interesu publicznego, tj. likwidacja banku w ramach standardowego postępowania upadłościowego nie pozwoli na utrzymanie krytycznych funkcji banku (obsługa depozytów gospodarstw domowych i przedsiębiorstw) i uniknięcie negatywnych skutków dla stabilności finansowej²⁴.

Jako narzędzie *resolution* wybrano sprzedaż banku – BPE został przejęty przez bank Santander za symboliczną cenę 1 euro. Dodatkowo program działania wobec BPE przewidywał również umorzenie całości kapitału banku I kategorii (CET1 oraz AT1)²⁵ i konwersję kapitału II kategorii (T2) na akcje, które zostały następnie przetransferowane do Santander za cenę 1 euro. Działania nie przewidywały wykorzystania środków publicznych ani środków zgromadzonych przez banki w administrowanym przez SRB funduszu *resolution*²⁶.

Plan działania wobec BPE (tzw. program *resolution*) został zatwierdzony przez KE i przekazany do wdrożenia przez FROB²⁷.

4. SPORY PRAWNE W ZWIĄZKU Z PRZYMUSOWĄ RESTRUKTURYZACJĄ BPE

Jak wynika z przeprowadzonej analizy przepisów reformujących ramy zarządzania kryzysowego w sektorze bankowym, wdrożone zmiany wprowadzają szeroki katalog uprawnień dla organów przymusowej restrukturyzacji. Inwestorzy monitorujący zmiany prawne dotyczące systemu finansowego powinni zatem przygotować

²³ *Banco Popular faced eurozone's first large-scale bank run, ECB says*, Financial Times, <https://www.ft.com/content/467b56e8-1bff-3034-83a4-c91bb5f8ed24> (dostęp: 12.10.2017).

²⁴ *The Single Resolution Board adopts resolution decision for Banco Popular*, SRB, <https://srb.europa.eu/en/node/315> (dostęp: 12.10.2017).

²⁵ Pełne umorzenie istniejących akcji wynikało z faktu, że zatrudniony przez SRB niezależny rzeczoznawca oszacował, iż wartość banku jest ujemna i waha się w granicach pomiędzy -8,2 mld euro (w niekorzystnym scenariuszu) a -2 mld euro (w podstawowym scenariuszu). Źob.: *Briefing: The resolution of Banco Popular*, European Parliament, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/602093/IPOL_BRI\(2017\)602093_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/602093/IPOL_BRI(2017)602093_EN.pdf) (dostęp: 12.10.2017).

²⁶ *The Single Resolution Board adopts...*, *op. cit.*

²⁷ *Ibidem.*

się na zmianę podejścia i modelu rozwiązywania kryzysów bankowych przez organy publiczne, która generuje dla nich wyższe ryzyko strat (poprzez ograniczenie zjawiska *bailoutu*). Nowe uprawnienia organów *resolution* budzą wiele kontrowersji, ponieważ pociągają do odpowiedzialności finansowej sektor prywatny, który nie toleruje strat. Jednocześnie wiele przepisów sformułowanych jest w sposób ogólnikowy, z wykorzystaniem niejednoznacznych i niezdefiniowanych pojęć. Stanowi to „okazję” dla sektora prywatnego do „obrony” przed działaniami *resolution* poprzez możliwie jak najczęstsze ich kwestionowanie.

Podobny schemat miał zastosowanie również w przypadku BPE. Decyzja o uruchomieniu procesu *resolution* wobec banku niemal natychmiast wywołała falę ostrzeżeń przed pozwami przeciwko różnym instytucjom związanym z bankiem i jego uporządkowaną likwidacją²⁸. Według danych z końca sierpnia 2017 r. (niecałe trzy miesiące po decyzji o sprzedaży BPE) tylko wobec instytucji UE wytoczonych zostało ponad 50 procesów. Jest to jedna z decyzji instytucji UE w historii, wobec której złożono najwięcej skarg²⁹.

W zasadzie wyłącznie pozywającymi byli właściciele lub wierzyciele BPE. Na złożenie pozwów decydowali się zazwyczaj akcjonariusze i posiadacze długu banku, który został umorzony lub poddany konwersji. Niektórzy z nich decydowali się na samodzielne wytaczanie procesów z wykorzystaniem pomocy kancelarii prawnych (np. meksykański inwestor Antonio del Valle³⁰ lub chilijska rodzina Luksic poprzez swoją spółkę Aeris Invest, która posiadała ponad 3% akcji banku³¹). Znaczną grupą były jednak organizacje konsumenckie, które pozywały bank lub instytucje publiczne w imieniu zrzeszonych klientów. Według zgrubnych szacunków, w wyniku pozwów tego rodzaju organizacji, zastrzeżenia co do wydarzeń związanych z BPE podniosło ponad 39 000 osób fizycznych lub prawnych. W procesy zaangażowane są liczne, największe hiszpańskie lub międzynarodowe kancelarie prawne, np. Cremades&Calvo-Sotelo, Fonfria Abogados, Duran&Duran Abogados, Navas&Cusi, Kirkland&Elis lub Quinn Emanuel (jedna z największych na świecie firm prawnych zajmujących się sporami biznesowymi³²).

²⁸ Patrz np.: *Banco Popular bond investors explore legal options*, Financial Times, <https://www.ft.com/content/a5fa61fe-5cd7-11e7-9bc8-8055f264aa8b?mhq5j=e7> (dostęp: 15.10.2017).

²⁹ *Investors file 51 lawsuits against EU for shutting Banco Popular*, Reuters, <https://www.reuters.com/article/bancopopular-ma-investors/investors-file-51-lawsuits-against-eu-for-shutting-banco-popular-idUSL8N1LF3BA> (dostęp: 15.10.2017).

³⁰ *Antonio del Valle recurre la resolution de Popular ante el TJUE*, Expalnsion, <http://www.expansion.com/empresas/banca/2017/08/04/598459fa46163f29488b4592.html> (dostęp: 15.10.2017).

³¹ *Luksic acude a la justicia europea para anular la venta del Popular al Santander*, http://www.vozpopuli.com/economia-y-finanzas/empresas/Luksic-justicia-europea-Banco-Popular-Santander_0_1065194620.html (dostęp: 15.10.2017).

³² www.quinnemanuel.com (dostęp: 15.10.2017).

Tabela 3. Zestawienie głównych stron pozywających w związku z *resolution* BPE

Nazwa instytucji pozywającej	Liczba reprezentowanych poszkodowanych
Organizacja konsumencka OCU	ponad 20 000
Hiszpańskie zrzeszenie udziałowców mniejszościowych	ok. 200
Grupa udziałowców reprezentowana przez Aemec	ok. 4000
Grupa udziałowców (reprezentowana przez kancelarię Fonfria Abogados oraz Duran&Duran Abogados)	ok. 2000
Grupa inwestorów (reprezentowana przez Felixa Ravuelta)	ok. 13 600
Firmy inwestycyjne	min. 4
Inwestorzy detaliczni (reprezentowani przez kancelarię Navas&Cusi)	brak danych
Suma	min. 39 804

Źródło: opracowanie własne na podstawie doniesień prasowych.

W gronie pozwanych instytucji znajdują się głównie organy, które choćby w pośredni sposób były odpowiedzialne za podjęcie, zatwierdzenie lub przeprowadzenie działań *resolution*. W związku z tym toczące się procesy dotyczą SRB (jako organu, który podjął decyzję, że w jego mniemaniu bank spełnia warunki rozpoczęcia procesu przymusowej restrukturyzacji oraz zaaranżował jego przebieg). Ponadto pozywana jest także KE, która zatwierdziła decyzję powziętą przez SRB³³. Powodni decydowali się także na prawne kwestionowanie działań FROB³⁴, czyli organu, który był jedynie „wykonawcą” decyzji powziętych na szczeblu europejskim. Można byłoby zatem uznać, że FROB w całym procesie był raczej stroną bierną, czekającą jedynie na rozpoczęcie egzekucji decyzji SRB. Niemniej jednak należy stwierdzić, że FROB (wraz z Bankiem Hiszpanii, będącym w tym kraju drugim organem *resolution*, którego obowiązki koncentrują się głównie na etapie planowania *resolution*) aktywnie uczestniczyli także w organizowaniu restrukturyzacji BPE jako instytucje współtworzące SRB (uczestniczące np. w sesji wykonawczej SRB³⁵). Oprócz

³³ *Investors file 51 lawsuits...*, *op. cit.*

³⁴ *Spanish consumer group sues EU body over Banco Popular rescue*, <http://uk.reuters.com/article/uk-bancopopular-m-a-investors/spanish-consumer-group-sues-eu-body-over-banco-popular-rescue-idUKKBN1AG1UF> (dostęp: 15.10.2017).

³⁵ Sesje wykonawcze to takie, w których uczestniczą jedynie przedstawiciele władz SRB oraz krajowe organy *resolution* z państw, gdzie działa bank, z którego powodu sesja została zwołana. To

instytucji publicznych, składane pozwy dotyczą także zarządu BPE (lub wybranych jego członków), a także audytora banku (PwC)³⁶.

W odniesieniu do pozwów przeciwko organom publicznym podnoszono następujące argumenty:

- ❖ System *resolution* ustanowiony w Hiszpanii (jako członka unii bankowej) m.in. na podstawie Rozporządzenia ws. SRM³⁷ stoi w sprzeczności w prawami podstawowymi gwarantowanymi przez prawo europejskie. Stawia zatem poszkodowanych w sytuacji rażącej bezbronności. Według pozywających decyzje podejmowane były z naruszeniem prawa do obrony, ponieważ stronom nie umożliwiono udziału w postępowaniu, a akcjonariuszom i wierzycielom nie były zagwarantowane odszkodowania. Ponadto *resolution* jest sprzeczne z Traktatem o Funkcjonowaniu UE (TFUE), który nie daje instytucjom UE praw do sprawowania nadzoru nad bankami, a tym bardziej do decydowania o podziale tych praw między organy krajowe i unijne. Dodatkowo jednolity mechanizm *resolution* (obowiązujący na terenie unii bankowej) jest sprzeczny z TFUE, ponieważ kreuje SRB, która nie jest (zgodnie z traktatem) instytucją UE³⁸.
- ❖ Działanie SRB narusza prawa własności i zasady swobody przedsiębiorczości, ponieważ zezwala na sprzedaż akcji banku bez możliwości zgłoszenia sprzeciwu akcjonariuszy lub uzyskania ich zgody³⁹.
- ❖ Decyzja SRB nie zawiera uzasadnienia, co prowadzi do naruszenia prawa do dobrej administracji i skutecznego środka prawnego⁴⁰.
- ❖ Sytuacja kapitałowa BPE nie uzasadniała podjęcia tak daleko idących środków – przymusowa restrukturyzacja była wynikiem braku podjęcia działań w ramach nadzoru ostrożnościowego (które można było podjąć w ramach planu naprawy

podczas sesji wykonawczych ustalany jest również program *resolution* (jeśli zakłada on wykorzystanie środków z Jednolitego Funduszu *Resolution* w kwocie większej niż 5 mld euro, wówczas ostateczna decyzja podejmowana jest przez tzw. sesję plenarną SRB, w której uczestniczy szersze grono).

³⁶ *Reports: Spain's Banco Popular facing further legal action*, <https://relationshipscience.com/News/story/reports-spains-banco-popular-facing-further-legal--10864158?feed=Org%7C849262&type=-1> (dostęp: 15.10.2017).

³⁷ Regulation (EU) No 806/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 July 2014 establishing uniform rules and a uniform procedure for the resolution of credit institutions and certain investment firms in the framework of a Single Resolution Mechanism and a Single Resolution Fund and amending Regulation (EU) No. 1093/2010.

³⁸ *AEMEC impugnara el viernes en Bruselas la resolución el Banco Popular*, <https://www.cremadescalvosotelo.com/noticias-legales/aemec-impugnara-el-viernes-en-bruselas-la-resolucion-sobre-el-banco-popular> (dostęp: 15.10.2017).

³⁹ *Skarga wniesiona w dniu 2 sierpnia 2017 r. – Mutualidad General de la Abogacía, Mutualidad de Previsión Social a prima fija i Hermandad Nacional de Arquitectos Superiores y Químicos, Mutualidad de Previsión Social a prima fija*/JUR, Komunikat 34/2017, Dziennik Urzędowy UE C 318 z dnia 25 września 2017 r.

⁴⁰ *Ibidem*.

banku i które były w pełni możliwe, ponieważ bank dysponował zbywalnymi aktywami)⁴¹.

- ❖ Niezależnie od przyjętego kryterium wyceny (i założeń), w wyniku podjęcia działań *resolution*, sytuacja akcjonariuszy znacznie pogorszyła się (w porównaniu z sytuacją, w jakiej byłoby, gdyby dokonano prawidłowej wyceny – tj. uwzględniającej sytuację płynnościową banku)⁴².
- ❖ W zakresie wyceny, SRB nie dołożyła wszelkich starań i polegała na niepełnym zakresie informacji (na podstawie których dokonano wyceny) oraz nie uwzględniła raportu firmy Deloitte z wyceną BPE (która była wyższa; raportu nie upubliczniono)⁴³. W innych pozwach zarzucano, że dokonana wycena nie uwzględniała zdolności banku do generowania dochodów w przyszłości⁴⁴, nie była sprawiedliwa, ostrożna i wiarygodna (*fair, prudent or reliable*)⁴⁵.
- ❖ SRB dopuściła się oczywistego błędu w ustaleniach faktycznych⁴⁶. Sytuacja finansowa banku nie była tak poważna, jak uważały organy odpowiedzialne za podjęcie decyzji o *resolution*. W szczególności, biorąc pod uwagę fakt, że bank był wypłacalny, zastosowane wobec niego środki były nieproporcjonalne (tj. zbyt radykalne) wobec charakteru problemów, które przeżywał⁴⁷. W związku z tym naruszono zasadę proporcjonalności i zasadę ostrożności bankowej, ponieważ istniały inne alternatywne środki interwencji wobec banku niż wymienione w zaskarżonej decyzji (np. z zakresu wczesnej interwencji)⁴⁸. Ponadto biorąc pod uwagę fakt, że bank był wypłacalny, problemy płynnościowe nie mogły stanowić podstawy do pozytywnego zweryfikowania przesłanki uruchomienia *resolution*⁴⁹.
- ❖ Do nagłego pogorszenia się sytuacji płynnościowej BPE doprowadziły działania samej SRB, ponieważ publiczne wystąpienia przewodniczącej SRB sugerowały, że bank jest zagrożony upadłością, co wywołało panikę wśród klientów (rozpoczęli wycofywanie środków). SRB złamała tym samym zasady poufności. Co więcej, sugeruje się, że działania przewodniczącej były celowe, aby zyskać uzasadnienie dla rozpoczęcia *resolution*. Ponadto run na bank został spotęgowany

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Investors sue Brussels over Banco Popular sale*, <https://www.ft.com/content/b96003b4-8335-11e7-94e2-c5b903247afd?mhq5j=e7> (dostęp: 15.10.2017).

⁴⁴ *Shareholder group to request €1.85 a share in compensation for Popular*, SNL, 2017.

⁴⁵ *Banco Popular Investors Say EU Officials Doomed Bank*, <https://www.law360.com/articles/955209/banco-popular-investors-say-eu-officials-doomed-bank> (dostęp: 16.10.2017).

⁴⁶ *Skarga wniesiona...*, *op. cit.*

⁴⁷ *Banco Popular-Santander deal facing further legal action*, SNL, 2017.

⁴⁸ *Skarga wniesiona...*, *op. cit.*

⁴⁹ *Antonio del Valle requirre...*, *op. cit.*

przez komentarze innego z unijnych urzędników, zgodnie z którymi wydano ostrzeżenie w zakresie sytuacji BPE⁵⁰.

- ❖ Działania SRB były arbitralne (co dodatkowo podważa zaufanie do SRM), a proces sprzedaży banku do Santander nie był transparentny⁵¹. W szczególności sprzyjał on potencjalnemu nabywcy (bankowi Santander), ponieważ nie zawierał warunku maksymalizacji ceny sprzedaży⁵².

Jak wspomniano, część z pozwów skierowana była przeciw zarządowi banku i jego audytorowi. Pozywający zarzucali kierującym fałszowanie ksiąg banku oraz wprowadzanie inwestorów w błąd w trakcie ostatniego podwyższenia kapitału BPE w 2016 r.⁵³ W raportach przekazywanych do CNMV⁵⁴ pomijano wiele faktów dotyczących rzeczywistej sytuacji BPE co najmniej od 2015 r.⁵⁵ Zarząd banku oskarżany jest również o niegospodarność, ponieważ w okresie, kiedy bank znajdował się na krawędzi wypłacalności, wynagrodzenia członków zarządu wzrosły o 326% (pomiedzy rokiem 2015 a 2016)⁵⁶. Pozywający wskazują jednocześnie na możliwe oszustwa podatkowe BPE, związane z faktem posiadania przez bank spółek na Kajmanach, z pomocą których unikano odprowadzania podatku w Hiszpanii⁵⁷. Jako „podejrzane” uznano także związki prezesa BPE (Emilio Saracho) z bankiem Santander, w którym to pracował jako dyrektor przed objęciem funkcji prezesa BPE⁵⁸.

Pozywający domagali się zazwyczaj anulowania transakcji⁵⁹ lub wypłaty odszkodowania (w wysokości od 0,5 euro do 1,85 euro na akcję⁶⁰). Wnioskowano także o udostępnienie całej dokumentacji związanej z restrukturyzacją BPE. W jednym z procesów wskazano, że jego celem jest wyjaśnienie całej procedury oraz odpowiedzialności poszczególnych organów⁶¹.

Podsumowanie niektórych toczących się lub rozważanych procesów znajduje się w tabeli 4.

⁵⁰ *Banco Popular Investors Say EU Officials Doomed Bank*, <https://www.law360.com/articles/955209/banco-popular-investors-say-eu-officials-doomed-bank> (dostęp: 16.10.2017).

⁵¹ *Consumer group files complaint with European Court of Justice over Popular sale*, SNL, 2017.

⁵² *Skarga wniesiona...*, *op. cit.*

⁵³ *Ausifin se querella contra Saracho, Ron y PwC por el caso Banco Popular*, <https://intereconomia.com/empresas/banca/asufin-se-querella-saracho-ron-pwc-20170719-1159/> (dostęp: 16.10.2017).

⁵⁴ Hiszpański nadzorca rynku kapitałowego.

⁵⁵ *Ausifin se querella...*, *op. cit.*

⁵⁶ *Ibidem.*

⁵⁷ *Ibidem.*

⁵⁸ *Ibidem.*

⁵⁹ *Spanish consumer group...*, *op. cit.*

⁶⁰ *Los accionistas de Popular reclaman una compensacion de entre 0,69 y 1,85 euros por titulo*, <http://www.expansion.com/empresas/banca/2017/08/08/5988c416e5fdeab26d8b45e3.html> (dostęp: 15.10.2017).

⁶¹ *OCU recurre ante la audiencia nacional la decisión del Frob sobre el Banco Popular*, www.ocu.org/organizacion/prensa/notas-de-prensa/2017/frob-banco-popular (dostęp: 15.10.2017).

Tabela 4. Informacje o niektórych sporach prawnych w związku z *resolution* BPE

Pozwywający	Pozwany	Uzasadnienie skargi	Roszczenie
Organizacja ochrony konsumentów OCU	Zarząd BPE, PwC (audytor BPE)	Wprowadzenie w błąd inwestorów i fałszowanie ksiąg banku w związku z emisją akcji w 2016 r. przez BPE	Brak informacji
	FROB, SRB	Działania FROB są sprzeczne z prawem; celem procesu jest sprecyzowanie przebiegu procedury i odpowiedzialności za wyrządzone szkody	Anulowanie transakcji i wypłata odszkodowań akcjonariuszom
Hiszpańskie zrzeszenie 200 udziałowców mniejszościowych (reprezentowane przez Cremades & Calvo-Sotelo) – indywidualne pozwy każdego udziałowca	Zarząd BPE	Wycena nie uwzględniała zdolności banku do generowania dochodów w przyszłości; pozywający kwestionują drastyczny spadek cen akcji BPE tuż przed sprzedażą do Santander (podejrzenia o insider trading lub działanie na szkodę banku)	Odszkodowanie w wysokości 1,85 euro na akcję
Ok. 2000 udziałowców (reprezentowani przez Fonfría Abogados and Durán & Durán Abogados)	Brak informacji	Nieprawidłowości w wycenie; naruszenie praw podstawowych; działania SRB były nieuzasadnione i nieproporcjonalne; inwestorzy nie mieli dostępu do rzetelnej informacji podczas ostatniego podniesienia kapitału	Brak informacji
Grupa ponad 4000 udziałowców Aemec (reprezentowana przez Cremades & Calvo-Sotelo)	SRB, KE	Transakcja narusza zasady UE; SRM nie był przestrzegany – brak transparentności transakcji; akcjonariusze tak czy inaczej nie uniknęliby strat, ale transakcja przysporzyła korzyści innym grupom; SRB naruszyła wiarygodność mechanizmu działając arbitralnie; niepoprawności w wycenie – nie zapewnia sprawiedliwego traktowania akcjonariuszy; sytuacja BPE nie uzasadniała podjęcia takich środków, które były nieproporcjonalne	Odszkodowanie w wysokości 1,85 euro na akcję; dokładnie odszkodowanie równe wartości netto BPE w dniu 7 czerwca, określone przez eksperta wskazanego przez ETS, nie mniejsze niż 0,696 euro na akcję

Tabela 4 cd.

Pozwywający	Pozwany	Uzasadnienie skargi	Roszczenie
Grupa konsumencka Adicae	SRB	Działanie sprzeczne z zasadami UE, ponieważ nie przestrzegano kryterium transparentności; nie przestrzegano zasady konieczności uniknięcia utraty wartości; działania były arbitralne; naruszono zasadę NCWO; nieprzejrzysty proces sprzedaży do Santander; sytuacja BPE nie uzasadniała działań	Anulowanie transakcji
Inwestorzy detaliczni reprezentowani przez Navas&Cusí	Brak informacji	Brak informacji	Odszkodowanie w wysokości co najmniej wartości nominalnej akcji (0,5 euro)
Hiszpańska organizacja konsumencka ASUFIN	Zarząd BPE, Managerowie średniego szczebla, PwC	Fraudacje i fałszowanie kont (między innymi dotyczących rezerw)	Brak informacji
Grupa 13 600 akcjonariuszy, promowana przez Ampopular i dowiedzona przez Felixa Ravelta (prezesa Naturhouse)	Strategia obejmuje przygotowanie wielu pozwów wobec różnych podmiotów (na początku września było ich 1600);	Decyzja SRB była nieuzasadniona; gdyby zarząd BPE zwrócił się do głównych akcjonariuszy o zwiększenie kapitału, wówczas na pewno takie doszłoby do skutku	Brak informacji
Firma inwestycyjna Unión Europea de Inversiones	FROB, organy UE	Brak informacji	Brak informacji

Tabela 4 cd.

Pozwywający	Pozwany	Uzasadnienie skargi	Roszczenie
Antonio del Valle (meksykański inwestor reprezentowany przez kancelarię Kirkland & Ellis)	Brak informacji	Resolution jest nielegalne, bo pozbawia podstawowych praw gwarantowanych przez UE (głównie ze względu na brak możliwości podważenia procesu); sytuacja banku była lepsza niż oceniano; odpływ depozytów wynikał z informacji rozpowszechnianych przez SRB; odrzucono propozycję inwestorów, aby wesprzeć bank i pomóc mu przetrwać trudności	Anulowanie, 550 mln euro odszkodowania
Inwestorzy instytucjonalni, m.in. Pacific Investment Management Co. LLC, Anchorage Capital Group LLC, Algebris Investments (US) Inc. oraz Ronit Capital (reprezentowani przez Quinn Emanuel)	FROB	Brak wystarczającego usprawiedliwienia dla rozpoczęcia procesu, co sprawiło, że akcjonariusze nie mogli ocenić przyczyn, podstaw prawnych oraz wyceny w związku z procesem <i>resolution</i> FROB	Brak informacji
	Organy europejskie	SRB nie uwzględniła wszystkich informacji (np. raport Delloite, który sugerował wyższą wartość banku niż przyjęta przez SRB); wystąpienie Przewodniczącej SRB spowodowało odpływ płynności z banku (załamanie zaufania rynku do BPE); wycena nie była realistyczna, nie przestrzegano NCWO	Brak informacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie doniesień prasowych.

5. WNIOSKI Z PROCESU *RESOLUTION* BPE

Uruchomienie procedury *resolution* wiązało się z obciążeniem kosztami upadku banku jego akcjonariuszy i wierzycieli. Po raz pierwszy zastosowano w pełni mechanizm *bail-in* (i na podstawie wdrożonych po kryzysie przepisów). Choć ramy prawne wzmacniające uprawnienia organów publicznych do wywłaszczenia właścicieli oraz umorzenia lub konwersji długu zostały wprowadzone w UE 3 lata przed przymusową restrukturyzacją BPE (i wydawałoby się, że inwestorzy zostali już

„oswojeni” z koniecznością finansowego uczestnictwa w bankructwie banku), to jednak działania SRB wywołały falę skarg podważających jej decyzję. Wielu inwestorów było zaskoczonych faktem, że ich akcje lub obligacje zostały umorzone (jako przykład można wskazać inwestora z Gran Canarii, który z tego obszaru geograficznego zainwestował największą kwotę w BPE – 0,5 mld euro – i, jak przyznał, nie wiedział, iż jego inwestycja jest obciążona takim ryzykiem⁶²). Wskazuje to, że kluczowym elementem dla wprowadzenia w UE kultury zarządzania kryzysowego jest edukacja finansowa społeczeństwa.

Precedensowe działanie SRB wiąże się z nadzwyczajnym uaktywnieniem licznych kancelarii prawnych, które, chcąc pozyskać jak największą rzeszę klientów, uruchomiły specjalne platformy internetowe, za pomocą których poszkodowani mogą zgłaszać się pod opiekę prawników (np. platforma Durán & Durán Abogados). Skala działań i wytaczanych procesów będzie z dużym prawdopodobieństwem prowadziła do wykształcenia się grupy kancelarii specjalizujących się w sporach w zakresie restrukturyzacji banków. Ich funkcjonowanie stanowi z jednej strony czynnik mobilizujący organy *resolution* do skrupulatności prowadzonych postępowań. Z drugiej jednak jest oznaką rosnącego w przyszłości ryzyka prawnego procesu (kancelarie będą bowiem zyskiwały doświadczenie w sporach dotyczących *resolution*).

Składane pozwy dotyczyły zazwyczaj zarządu banku oraz organów publicznych związanych z procesem *resolution*. Warto podkreślić, że dla skuteczności procesu *resolution* kluczowe znaczenie mają skargi wnoszone przeciw organom publicznym, ponieważ pierwsze wyroki w tym zakresie będą rzutowały na dalsze orzecznictwo dotyczące przymusowej restrukturyzacji. Jeżeli wyroki będą nieprzychylnie wobec organów *resolution*, będzie to podważać zasadność ich przyszłych działań. Nie bez wpływu pozostają również procesy wytaczane wobec władz bankrutującego banku. W związku z tym, że towarzyszą one pozostałym procesom, sprzyjają budowaniu „nieprzyjemnej atmosfery” wokół zarządzania kryzysowego w bankowości, ponieważ stanowią okazję do rozliczenia wszelkich podmiotów z dotychczasowych błędów (w tym również nadzorcę). Wnioski płynące z procesów powinny być zatem cenną lekcją dla nadzorców, ponieważ w ich toku podnoszone są argumenty wskazujące na liczne uchybienia w działalności banku, które nie zostały zidentyfikowane przez regulatorów. Nie zostały wdrożone zatem odpowiednie środki zaradcze.

Z perspektywy historycznej warto zauważyć, że *resolution* BPE stanowi okazję do oskarżeń i podważania decyzji nie tylko bezpośrednio związanych z uruchomieniem *resolution*, ale także innych, np. organizowane wcześniej emisje akcji (na które organ *resolution* nie miał wpływu). Można zatem porównać rozpoczęcie przymusowej restrukturyzacji z otwarciem puszką Pandory.

⁶² *Un empresario de Gran Canaria es el isleño más afectado por el Popular*, La Opinion, 2017.

W odniesieniu do przedstawianych przez poszkodowanych argumentów należy zauważyć, że paleta zarzutów jest niezwykle szeroka – od podważania podstaw prawnych całego systemu zarządzania kryzysowego, poprzez kwestionowanie głównych jego zasad, kończąc na uwagach dotyczących stosowania przepisów przez organy publiczne (a więc wskazując na liczne uchybienia działań organów w stosowaniu przepisów *resolution*). Część z nich można uznać za zasadne, np. zarzuty wobec przewodniczącej SRB dotyczące zasugerowania w mediach problemów BPE. Działalność w zakresie zarządzania kryzysowego wiąże się z koniecznością utrzymania wszelkich informacji w ścisłej tajemnicy. W szczególności organy odpowiedzialne za prowadzenie przymusowej restrukturyzacji nie powinny dopuszczać do możliwości rozprzestrzeniania się negatywnych informacji o problemowym banku, a tym bardziej nie powinny rozgłaszać ich samodzielnie. Wypowiedzi, w których padają nazwy konkretnych banków, wypowiedziane w kontekście prowadzenia wzmożonej kontroli wobec zagrożenia upadłością, mogą przyczynić się jedynie do wybuchu paniki. Część z podnoszonych zarzutów wynika ze specyfiki restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji, np. dotyczące wywłaszczenia akcjonariuszy (podstawa prowadzenia działań *resolution*), lub są efektem niedoprecyzowań przepisów (występowanie ogólników lub niezdefiniowanych pojęć). Rozstrzygnięcia sporów w tym zakresie będą szczególnie istotne dla dalszych działań *resolution*, ponieważ będą zawierały wykładnię przepisów, co do których aktualnie istnieją wątpliwości interpretacyjne. Jest również część pozwów, w których podnoszone argumenty wydają się bezzasadne, ponieważ kwestie te są wprost uregulowane w Rozporządzeniu ws. SRM lub Dyrektywie BRR. Niemniej jednak toczące się spory mogą dowieść ich sprzeczności z aktami wyższej rangi, co spowoduje konieczność zmiany przepisów.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzona analiza wskazuje, że ryzyko prawne jest istotne, ale niedoceniane w bankowości. W szczególności mało miejsca poświęca się w literaturze oraz praktyce ryzyku prawnemu, które dotyczy lub z którym muszą się zmierzyć organy sieci bezpieczeństwa finansowego. Szczególnie narażony na materializację tego rodzaju ryzyka jest obszar zarządzania kryzysowego wiążący się z podejmowaniem kontrowersyjnych decyzji, które zazwyczaj powodują konieczność poniesienia straty przez interesariuszy banku.

Choć wprowadzone po kryzysie finansowym reformy związane z procedurami restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji sprzyjają zwiększeniu przejrzystości działań *resolution* oraz wzmacniają podstawy prawne dla ich prowadzenia, to jednak przykład uruchomienia *resolution* wobec banku BPE wskazuje, że wciąż wiele jest aspektów zarządzania kryzysowego, które sprawiają, iż działania organów pu-

blicznych są kwestionowane. Nie pozostaje to bez wpływu na skuteczność działań *resolution* w przyszłości.

Przykłady ostatnich skarg podważających różne aspekty restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji stanowią źródło cennych lekcji, z których należy wyciągnąć wnioski, aby dokonać niezbędnych korekt w zakresie przepisów regulujących *resolution*. Będzie to sprzyjało łatwiejszemu prowadzeniu *resolution* w przyszłości. Kluczowe jednak będą rozstrzygnięcia wytoczonych w ostatnich miesiącach pozwów. Choć pozwы w odniesieniu do interwencji wobec sektora bankowego były już wytaczane (np. w sprawie umorzenia i konwersji długu w SNS Reaal⁶³), to jednak miały one miejsce w nieco innym środowisku legislacyjnym i były rozpatrywane w innym kontekście (działania podejmowane przez władze państwowe w ochronie stabilności finansowej, a nie unijny organ *resolution*).

Streszczenie

Mimo że tematyka ryzyka podejmowanego przez banki jest szeroko opisywana w literaturze przedmiotu, to jednak zagrożenia napotymane w działalności instytucji sieci bezpieczeństwa finansowego są znacznie rzadziej analizowane. Dobrą okazją do ich bliższego rozpoznania jest pierwsze w historii wdrożenie procedury *resolution* przez Jednolitą Radę ds. *Resolution* (organ *resolution* unii bankowej), zgodnie z wprowadzonymi po kryzysie finansowych 2007+ przepisami. Analiza pozwów wytoczonych w związku z przymusową sprzedażą Banco Popular Español (BPE) do banku Santander jest bowiem cenną lekcją potencjalnych rodzajów ryzyka prawnego, z którym musi się zmierzyć organ *resolution*. W tym celu dokonano analizy pojęcia ryzyka prawnego, przedstawiono ramy prowadzenia działań antykryzysowych w nowych uwarunkowaniach prawnych oraz przebieg kryzysu w banku BPE. Następnie przeanalizowano konsekwencje *resolution* BPE przez pryzmat pozwów przeciw przeprowadzonym działaniom.

Słowa kluczowe: ryzyko prawne, sieć bezpieczeństwa finansowego, *resolution*, zarządzanie kryzysowe

Abstract

Although the subject of bank risks is widely described in the banking literature, the dangers encountered in the operations of safety net institutions are less frequently analyzed. A good opportunity for their deeper study is the

⁶³ *Bank Resolution and Bail-in in the EU: selected case studies pre and post BRRD*, World Bank, 2016, s. 48.

first implementation of the resolution procedure by the Single Resolution Board (banking union *resolution* authority) in line with the provisions introduced to the EU legal framework after the financial crisis 2007+. The analysis of the lawsuits connected with the forced sale of the Banco Popular Español to Santander (BPE) offers a valuable lesson on potential legal risks that must be addressed by the *resolution* authority. For this purpose, the concept of legal risk, the framework for conducting anti-crisis measures in the new legal environment and the course of the BPE crisis have been analyzed. Then, the consequences of BPE's *resolution* have been investigated.

Key words: legal risk, financial safety net, resolution, crisis management

BIBLIOGRAFIA

- AEMEC impugnara el viernes en Bruselas la resolución el Banco Popular*, <https://www.cremadescalvosotelo.com/noticias-legales/aemec-impugnara-el-viernes-en-bruselas-la-resolucion-sobre-el-banco-popular> (dostęp: 15.10.2017).
- Antonio del Valle recurre la resolución de Popular ante el TJUE*, *Expansion*, <http://www.expansion.com/empresas/banca/2017/08/04/598459fa46163f29488b4592.html> (dostęp: 15.10.2017).
- Asufin se querrela contra Saracho, Ron y PwC por el caso Banco Popular*, <https://intereconomia.com/empresas/banca/asufin-se-querrela-saracho-ron-pwc-20170719-1159/> (dostęp: 16.10.2017).
- Banco Popular bond investors explore legal options*, *Financial Times*, <https://www.ft.com/content/a5fa61fe-5cd7-11e7-9bc8-8055f264aa8b?mhq5j=e7> (dostęp: 15.10.2017)
- Banco Popular faced eurozone's first large-scale bank run, ECB says*, *Financial Times*, <https://www.ft.com/content/467b56e8-1bff-3034-83a4-c91bb5f8ed24> (dostęp: 12.10.2017).
- Banco Popular Investors Say EU Officials Doomed Bank*, <https://www.law360.com/articles/955209/banco-popular-investors-say-eu-officials-doomed-bank> (dostęp: 16.10.2017).
- Banco Popular Investors Say EU Officials Doomed Bank*, <https://www.law360.com/articles/955209/banco-popular-investors-say-eu-officials-doomed-bank> (dostęp: 16.10.2017).
- Banco Popular-Santander deal facing further legal action*, *SNL*, 2017
- Banco Santander confident on Banco Popular after 'stabilizing' it*, *SNL*, 2017
- Bank Resolution and Bail-in in the EU: selected case studies pre and post BRRD*, World Bank, 2016.
- Basel Committee on Banking Supervision, *Principles for the Sound Management of Operational Risk*, BIS, 2011.

- Briefing: The resolution of Banco Popular*, European Parliament, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/602093/IPOL_BRI\(2017\)602093_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/602093/IPOL_BRI(2017)602093_EN.pdf) (dostęp: 12.10.2017).
- Consumer group files complaint with European Court of Justice over Popular sale*, SNL, 2017.
- Czapiewski P., *Wybrane uproszczenia w modelach oceny poziomu ryzyka instrumentów finansowych prowadzące do niedoszacowania stopnia tego ryzyka*, [w:] R. Bartkowiak, J. Ostaszewski, *Nauki ekonomiczne w świetle nowych wyzwań gospodarczych*, SGH, Warszawa 2010.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/59/UE z dnia 15 maja 2014 r. ustanawiająca ramy na potrzeby prowadzenia działań naprawczych oraz restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w odniesieniu do instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych oraz zmieniająca dyrektywę Rady 82/891/EWG i dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/24/WE, 2002/47/WE, 2004/25/WE, 2005/56/WE, 2007/36/WE, 2011/35/UE, 2012/30/UE i 2013/36/EU oraz rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1093/2010 i (UE) nr 648/2012 (Dyrektywa BRR).
- ECB triggers overnight Santander rescue of Spain's Banco Popular*, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-popular-m-a-santander/ecb-triggers-overnight-santander-rescue-of-spains-banco-popular-idUSKBN18Y0IU> (dostęp: 12.10.2017).
- European Commission, *Creating a Stronger Financial System: New EU rules for the recovery and resolution of Central Counterparties*, Press release, 2016.
- Gospodarowicz M., *Selected Aspects of Indirect Market Discipline in Banking Supervision*, Publishing House Saint-Petersburg State University of Economics and Finance 2008.
- Investors file 51 lawsuits against EU for shutting Banco Popular*, Reuters, <https://www.reuters.com/article/bancopopular-ma-investors/investors-file-51-lawsuits-against-eu-for-shutting-banco-popular-idUSL8N1LF3BA> (dostęp: 15.10.2017).
- Investors sue Brussels over Banco Popular sale*, <https://www.ft.com/content/b96003b4-8335-11e7-94e2-c5b903247afd?mhq5j=e7> (dostęp: 15.10.2017).
- Jagiello R., *Charakterystyka, rodzaje i źródła ryzyka bankowego* [w:] M. Zaleska (red.), *Współczesna bankowość*, Difin, Warszawa 2007.
- Koleśnik J., *Adekwatność kapitałowa banków. Standardy regulacyjne*, Difin, Warszawa 2014
- Koleśnik J., *Jednolity mechanizm restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji*, [w:] M. Zaleska (red.), *Europejska unia bankowa*, Difin, Warszawa 2015.
- Komisja Nadzoru Finansowego, *BION w bankach – mapa klas ryzyka i ich definicje*, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/banki_mapa_ryzyk_25314.pdf (dostęp: 11.10.2017).
- Lessons From the Collapse of Banco Popular*, The New York Times, <https://www.nytimes.com/2017/06/23/business/lessons-from-the-collapse-of-banco-popular.html> (dostęp: 12.10.2017).

- List of supervised entities*, ECB, https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/list_of_supervised_entities_20160331.en.pdf?54830cfdd60d51025d0fd0716d4376e2 (dostęp: 12.10.2017).
- Los accionistas de Popular reclaman una compensación de entre 0,69 y 1,85 euros por título*, <http://www.expansion.com/empresas/banca/2017/08/08/5988c416e5fdeab26d8b45e3.html> (dostęp: 15.10.2017).
- Łosiewicz-Dniestrzańska E., *Ryzyko braku zgodności w bankach*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H. Oeconomia, vol. 48, nr 4, Lublin 2014.
- Luksic acude a la justicia europea para anular la venta del Popular al Santander*, http://www.vozpopuli.com/economia-y-finanzas/empresas/Luksic-justicia-europea-Banco-Popular-Santander_0_1065194620.html (dostęp: 15.10.2017).
- Mikołajczyk M., *Polskie rozwiązania systemowe w zakresie identyfikacji i szacowania ryzyka systemowego*, Zeszyty Naukowe Kolegium Zarządzania i Finansów SGH, nr 40, Warszawa 2003.
- Niedziółka P., *Kredytowe instrumenty pochodne a stabilność finansowa*, SGH, Warszawa 2000.
- OCU recurre ante la audiencia nacional la decisión del Frob sobre el Banco Popular*, www.ocu.org/organizacion/prensa/notas-de-prensa/2017/frob-banco-popular (dostęp: 15.10.2017).
- Orzechowski A., *Efektywność rynku opcji indeksowych Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie w okresie kryzysu finansowego*, [w:] R. Bartkowiak, J. Ostaszewski, *Ekonomia, nauki o zarządzaniu, finanse i nauki prawne wobec światowych przemian kulturowych, społecznych, gospodarczych i politycznych*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011.
- Pruchnicka-Grabias I., *Transakcje zabezpieczające przy użyciu opcji barierowych. Case – study z polskiego rynku finansowego*, [w:] T. Czerwińska, A. Z. Nowak, *Inwestowanie na rynku kapitałowym – rynek po kryzysie*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, 2015.
- Regulation (EU) No. 806/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 July 2014 establishing uniform rules and a uniform procedure for the resolution of credit institutions and certain investment firms in the framework of a Single Resolution Mechanism and a Single Resolution Fund and amending Regulation (EU) No. 1093/2010.
- Reports: Spain's Banco Popular facing further legal action*, <https://relationshipsscience.com/News/story/reports-spains-banco-popular-facing-further-legal--10864158?feed=Org%7C849262&type=-1> (dostęp: 15.10.2017).
- Shareholder group to request €1.85 a share in compensation for Popular*, SNL, 2017.
- Skarga wniesiona w dniu 2 sierpnia 2017 r. – Mutualidad General de la Abogacía, Mutualidad de Previsión Social a prima fija i Hermandad Nacional de Arquitectos Superiores y Químicos, Mutualidad de Previsión Social a prima fija/JUR*, Komunikat 34/2017, Dziennik Urzędowy UE C 318 z dnia 25 września 2017 r.

Ślęzak E., *Ryzyko operacyjne*, [w:] M. Zaleska (red.), *Współczesna bankowość*, Difin, Warszawa 2008.

Spanish consumer group sues EU body over Banco Popular rescue, <http://uk.reuters.com/article/uk-bancopopular-m-a-investors/spanish-consumer-group-sues-eu-body-over-banco-popular-rescue-idUKKBN1AG1UF> (dostęp: 15.10.2017).

The Single Resolution Board adopts resolution decision for Banco Popular, SRB, <https://srb.europa.eu/en/node/315> (dostęp: 12.10.2017).

Un empresario de Gran Canaria es el isleño más afectado por el Popular, La Opinion, 2017.

Understanding Bank Recovery and Resolution in the EU: A Guidebook to the BRRD, World Bank, 2016.

www.quinnemanuel.com (dostęp: 15.10.2017).

Zaleska M. (red.), *Europejska unia bankowa*, Difin, Warszawa 2015.

Zaleska M., *Ryzyko bankowe – zmiany w sektorze bankowym Unii Europejskiej*, [w:] T. Czerwińska, K. Jajuga (red.), *Ryzyko instytucji finansowych – współczesne trendy i wyzwania*, Beck, Warszawa 2016.

Zapadka P., *Zarządzanie ryzykiem prawnym*, „Gazeta Bankowa”, nr 16/2007.